

Magyar Jog

Főszerkesztő
TÓTH MIHÁLY

Szerkesztő
SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES

TANULMÁNYOK

KÓNYA ISTVÁN
Érzelmek és indulatok
az életfogytig körül

129. oldal

SERÁK ISTVÁN
A jogellenesség jogágilag elkülönült
megítéléséről a szükségtelen zavarás
tilalmának gyakorlatában

141. oldal

BADÓ ATTILA
Bírák talár nélkül. Az ülnökök szerepe
a német igazságszolgáltatásban
a magyar reformok tükrében

152. oldal

TÓTH GÉZA
A tettazonosság és azonos tett
a magyar judikatúrában*

157. oldal

BRUNDA ANETT
Néhány gondolat a magyar
választójogi szabályozásról*

171. oldal

SZEMLE

RECENZÍÓK

BAKONYI MÁRIA
Tóth Mihály: A büntetőjog pillérei és
korlátai

185. oldal

SÁNDOR ESZTER
Tattay Levente: Versenyképesség
és szellemi alkotások az Európai
Unióban

188. oldal

NEKROLÓG

HAJAS BARNABÁS
In memoriam Kilényi Géza

190. oldal

*A Magyar Jogász Egylet 2016. évi pályázatán díjazott tanulmány

3

Hatvannegyedik évfolyam
2017. március
129–192. oldal

hvgorac

CONTENTS

STUDIES

ISTVÁN KÓNYA: Emotions and tempers concerning life imprisonment	129
ISTVÁN SERÁK: The different approaches according to the various branches of law to the unlawfulness of unnecessary disturbance in legal practice	141
ATTILA BADÓ: Judges without robes. The role of assessors in the German justice system in light of Hungarian reforms	152
GÉZA TÓTH: Act identity and identical acts in Hungarian judicial practice *	157
ANETT BRUNDA: A few thoughts on the Hungarian suffrage regulations *	171
MÁRIA BAKONYI: Review of Mihály Tóth's book entitled: The pillars and barriers of criminal law	185
ESZTER SÁNDOR: Review of Levente Tattay's book entitled: Competitiveness and intellectual property in the European Union	188
BARNABÁS HAJAS: In memoriam Kilényi Géza	190

* An award-winning study of the Hungarian Lawyer's Association competition of 2016

E SZÁM SZERZŐI:

BADÓ ATTILA
intézetvezető,
egyetemi tanár, SZTE ÁJK

BAKONYI MÁRIA
ügyész,
Siklósi Városi Ügyészség

BRUNDA ANETT
ügyészségi fogalmazó

HAJAS BARNABÁS
egyetemi docens, PPKE JÁK

KÓNYA ISTVÁN
a Kúria elnökhelyettese

SÁNDOR ESZTER
PhD-hallgató, PPKE JÁK

SERÁK ISTVÁN
megbízott oktató, ELTE ÁJK

TÓTH GÉZA
PhD-hallgató, SZTE ÁJK

Magyar Jog – a Magyar Jogász Egylet folyóirata

Elnök: Bánáti János • A szerkesztőbizottság tagjai: Kiszely Katalin, Kukorelli István, Mészár Róza, Réti László, Sárközy Tamás, Szécsényi-Nagy Kristóf, Varga Zs. András, Wellmann György • Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1037 Budapest, Montevideo utca 14. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • E-mail: info@hvgorac.hu • Internet: hvgorac.hu • Felelős kiadó: Frank Ádám, a kft. ügyvezetője • Felelős szerkesztő: Gábor Zsolt • Műszaki szerkesztő: Bors Kriszta • Tördelő: Balás Zsuzsa • Korrektor: P. Berka Antónia Mária • Nyomás: Multiszolg Bt.

A szerkesztőség címe: Magyar Jogász Egylet 1054 Budapest, Szemere u. 8. fszt. 1. • Telefon: 311-4880, 311-4013 • Fax: 301-0785 • E-mail: mje@jogaszegylet.hu • Internet: jogaszegylet.hu • Előfizetésben terjeszti: a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága, 1089 Budapest, Orczy tér 1., valamint a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303-3440, továbbá a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.-nél, 1037 Budapest, Montevideo utca 14. • Telefon: 340-2304 • Fax: 349-7600 • További információ: 06-80/444-444

Előfizetési díj 2017. évre: 22 800 Ft, 1/2 évre 11 400 Ft, egyes szám ára: 1900 Ft. Megjelenik havonta.
HU ISSN 0025-0147

KÖZLEMÉNY

A Szerkesztőbizottság kéri a szerzőktől a kéziratokon a név, a foglalkozás (beosztás) lakcím, telefonszám (vonalas vagy mobil) és az e-mail cím feltüntetését. Kéri továbbá a szerzőket, hogy a kéziratokhoz csatoljanak egy rövid, 15 sort meg nem haladó tartalmi kivonatot, amely tartalmazza a kézirat címének angol fordítását is. A kivonat csatolása a közlés elengedhetetlen feltétele.

A kéziratok a szerkesztőség címére (Magyar Jogász Egylet 1054 Budapest, Szemere u. 8.) nyomtatásban egy példányban küldendők be, de ezenkívül kérjük a kéziratoknak elektronikus formában a következő címre való megküldését is: mje@jogaszegylet.hu.

A közölni kívánt kéziratok terjedelme nem haladhatja meg tanulmány esetén az 1,5, recenzió esetén a 0,5 ívet. A kézirat készítésekor a lábjegyzeteket lapalji lábjegyzetként kérjük beszerkeszteni.

Másodközlésre kéziratot nem fogadunk el, és a bármely okból el nem fogadott kéziratok megőrzéséért nem vállalunk felelősséget. A Szerkesztőbizottság a kéziratok kisebb, nem tartalmi, hanem formai jellegű kijavítására, stilizálására fenntartja a jogot.

TÓTH GÉZA

A tettazonosság és azonos tett a magyar judikatúrában

I. Bevezető gondolatok

A dolgozatom központi kérdése, hogy a tettazonosság és az azonos tett – mint a *ne bis in idem* elv egyik eleme – miképpen érvényesülnek a magyar bírói gyakorlatban, milyen értelmezésben szilárdultak meg, továbbá milyen hatással bírnak egymásra. Álláspontom szerint az *identicus* vonatkozásában a két jogintézmény korrelatív viszonyban áll egymással, ezért összefüggésében foglalkozom velük, annak ellenére, hogy viszonyuk nem teljesen tisztázott a jogtudományban. A szűken értelmezett tettazonosság a vád és az ügydöntő határozat viszonyát jellemzi, hogy mennyiben megengedett a bíróság számára a vád történeti tényállásától való eltérés. Az *extenzív*, jogerőn túli tettazonosság elvi alapját azonban a *ne bis in idem* princípium adja.

A témaválasztásom oka, hogy a fent említett, összetett kérdések olyan kardinális eljárásjogi alapelvek érvényesülését határozzák meg, mint a funkciómegosztás elve, a védelem elve, a vádelv, ugyanakkor kilépve az ugyanazon eljárás medréből és a kétszeres eljárásra fektetve a hangsúlyt, a *ne bis in idem* elv, a jogállamiság és a jogbiztonság érvényesülését. Aktualitást ad továbbá az a tény is, hogy a *ne bis in idem* alkotmányjogi rangra emelkedése új dimenziókat nyitott meg az alapelv érvényesülésének tekintetében. Hipotézisem szerint a tettazonosság határainak kijelölése implicite befolyásolja a kétszeres eljárás tilalmának terjedelmét, a rendkívüli perorvoslatok és az új eljárások arányát is.

Vizsgálódásom kiterjed az említett jogintézmények körében a jogtudományi álláspontok ismertetésére és összevetésére, továbbá a joggyakorlatot elemezve teszek megállapításokat a bírói gyakorlat alakulásának egyes tendenciáira. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy terjedelmi okok miatt nem foglalkozom a nemzetközi jogi és Európai Unió adta aktualitásokkal és kihívásokkal, valamint, mivel kutatásom a hatályos jogot elemzi, vizsgálódásom körén kívül esik a jelenleg is zajló új Be. kodifikáció kapcsán napvilágot látott törvénytervezet szövege is.

II. A tettazonosságról

A magyar jogtudománynak a tettazonosság kérdése sokáig marginális részét alkotta, ugyanakkor az 1896-os Bp. óta a tettazonosság fogalmi köre a magyar büntető eljárásjog immanens része, és azóta a viták már nem a létezésén, hanem a gyakorlatban való alkalmazásán folynak. Baumgarten a XIX. század végén tett, de máig időtálló megjegyzése, hogy a magyar judikatúrában a tettazonosság kérdéskörének horderejére még nem eszméltek

rá.¹ Steffler pedig helyesen látta, hogy a vád tárgyának meghatározása, mind a joggyakorlat, mind a jogtudomány legvitatottabb kérdései közé tartozik, és szögesen eltérő álláspontok láttak már napvilágot.²

A disputák állandó gyújtópontjában álló kérdés jelentőségéről több szempontból is szükséges beszélni, fontossága ugyanis megkérdőjelezhetetlen a jogállami keretek között. Amennyiben nem érvényesülne a joggyakorlatban, nem valósulna meg az 1998. évi XIX. tv. a büntető-eljárásról (Be.) 1. §-ban megfogalmazott funkciómegosztás alapelve.³ A tettazonosság kapcsán ez különösen a vád és az ítélezés funkciójának szétválasztására vonatkozik. Érinti továbbá a reális védekezés lehetőségének biztosítását is, ugyanis egy folyamatosan változó, ezáltal pedig csak részben megismert vád ellen sikeres védekezési stratégiát felépíteni és eredményesen védekezni lehetetlen. Nem utolsósorban, alkalmazásának hiányában a jogbiztonság alkotmányos követelménye is meggyengülne.⁴

A funkciómegosztás elve, a vádelv, valamint a védelemhez való jog egyensúlya vagy éppen arányaik eltolódása az, ami meghatározza a tettazonosság gyakorlati érvényesülésének kereteit.

I. A TETTAZONOSSÁG A JOGTUDOMÁNYBAN

A tettazonosság fogalmát tekintve több álláspont is létezik a hazai jogirodalomban, melyek mindegyike különböző jelentéssel tölti meg a doktrína tartalmát. Három jelentős elmélet játszott közre a fogalom mai értelemben vett kialakulásában, melyek az alábbiakban kerülnek kifejtésre.

I.1. A jogtárgyazonosság

Vargha véleménye szerint a jogi tárgy és a védett jogi érdekek azonosságán van a hangsúly, ennek megfelelően: „a tett büntetőjogi szempontból mindig valamely a törvény által védett érdek sérelme vagy veszélyeztetése. Azt kell tehát első sorban megállapítani, hogy a vádló mily érdek sérelme vagy veszélyeztetése miatt emelt vádat... ha a sértett jogi érdek *identicus*, akkor a tettazonosság szabálya nincs megsértve.” Ebben a konstellációban a vád megváltoztatása nélkül is

¹ Baumgarten Izidor: A tett azonosságának kérdéséhez: Vélemény a X. Magy. Jogászgyűlés számára, különös tekintettel a magyar eljárásjogi javaslatokra, Athenaeum r. társ. könyvnyomdája, Budapest 1889. 6. o.

² Steffler Sándor: A vád tárgyává tett „cselekmény”, Magyar Jog, 1978. (25. évf.) 11. sz. 975. o.

³ Vö.: Mezőlaki Erik: A funkciómegosztásról, különös tekintettel a vádlói és a bírói feladatok elkülönüléséről, 2014. ([http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegosztasrol\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegosztasrol[jogi_forum].pdf)) Megtekintés dátuma: 2016. július 29.

⁴ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004. 500. o.

„meg van engedve az áttérés egyik bűnfajról a másikra, ha a bűncselekmény neme, vagyis a védett jogi érdek nem változik.”⁵

Azonban, ha a tettazonosság értelmezését összekeverjük az érdekazonosság fogalmával az túlföntül tág lehetőségeket adna a bíróság kezébe a vád önkényes kezelésére. Így például vagyoni érdekeket védő bűncselekmények (lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés) tényállásai vonatkozásában a bíróság ügyészi vádmódosítás nélkül változtathatja meg a korábban vád tárgyává tett bűncselekmény fajtáját és térhet át másikra az ügydöntő határozatában. E teória alapján, azonban az a téves jogi konzekvencia vonható le, hogy „az azonos jogi tárgy körébe eső érdeksérelem mindig megalapozza, a sértett vagy veszélyeztetett érdek különbözősége pedig feltétlenül kizárja a tettazonosságot.”⁶

1.2. Az akaratirány azonossága

Baumgarten az azonos akaratirányt jegyzi a tettazonosság lényegéeként. Szerinte „a helyes felismerés útját elzárja maga elől a communis opinio, midőn a tett fogalmát a fizikai körülményekre szorítja, holott [...] a legeltérőbb jellegű actusok (fenyegetés és erőszak [...] között) amennyiben ugyanazon vagy rokon büntetési cselekményeit képezik, a tett azonosságának körén kívül nem esnek [...] tett alatt nem a tettes összes fizikai tevékenységét értjük bizonyos időben és térben, hanem a bizonyos akaratirány által egybefoglalt concret tevékenységet ellentétben a delictummal, mely tisztán jogi abstractio mive.”⁷ Ezen megállapítás alapján, tehát a hasonló dolusban és culpában látja a tettazonosság tárgyát. Így tehát csak akkor áll fenn, ha nemcsak a külső fizikai körülmények azonosak, hanem a vádban és az ítéletben megállapított elkövetői akaratirány is identicus.

1.3. A tettazonosság

Míg a harmadik álláspont szerint az elkövetési magatartás (tevés, avagy mulasztás) a determináló hatású. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a Bp. indokolása ennek alapján a következőt mondta: „A vád keretét a tett, s nem a cím és nem is a vádló pusztá véleményeként indítványozott büntetés szabja meg. A vádlott concret és a büntetőtörvénnyel összeütközésbe jött magatartása a vád tartalma. E magatartás fölött a bírónak szabad belátása szerint kell határozni, mert különben a vádló megbolygatva a hatáskörök egyensúlyát, valóságos ítélőbírájává válik a tettek és pedig a legkényesebb ponton, ott, ahol legkevésbé lehet megállapítani, mi az igazság?”

Hárs László megállapítása pedig következőként határozza ezt meg: „Amikor a tettazonosság lényegét kutatjuk, meg kell maradnunk a tettefogalom körén belül, vagyis az onotológikus tények, létezők és történések világában, és nem szabad sem a normák, sem pedig az axiológikus értékelések világába kalandoznunk, nem szabad tehát a tett lényegét a rajta kívül álló normatívumban, a jog által védett érdekében, értékben keresnünk.”⁸ Tóth szerint a tett „egy kívülvilágban zajló, érzékelhető változást okozó emberi magatartás, amely akár tudatos, akár ösztönös cselekedet, vagy attól való tartózkodás formájában ölt testet.”⁹

De lege lata – perteknikai értelemben véve – a Be. rendelkezéseiből megállapítható, hogy „a tettet a büntető törvénykönyvbe ütköző, megtörtént múltbeli cselekményeknek, történéseknek, mulasztásoknak az összegző, és a törvényben meghatározott minimális elemeket tartalmazó leírása jelenti, amelyeket a vádirat tartalmaz.”¹⁰ A Be. Kommentárja szerint pedig: „A tett büntetőjogi fogalmába beletartozik a történeti tényállásban körülírt magatartás, annak kísérő körülményei, ideértve az eredményt is. Továbbá az elkövető viszonyulásának büntetőjogi tartalma a cselekményéhez (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat), az elkövetés során tanúsított „aktivitás”, amely – más körülményekkel együtt – egyaránt kihat a cselekmény stádiumára (előkészület, kísérlet, befejezett bűncselekmény) és az elkövetői minőségre (tettes, társtettes, közvetett tettes, felbujtó, bűnszervező).”¹¹

A tettazonosság egyes nézetei közül egyértelműen az utolsó, a tett központú nézet az, ami egyensúlyt és garanciális biztonságot eredményez a büntetőeljárásban. Ez az álláspont jegecesedett ki a hazai ítélkezési gyakorlatban és ennek szellemében is érvényesül a doktrína tartalma.

2. A TETTAZONOSSÁG TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSA; A VÁDELV ÉRVÉNYESÜLÉSE

A vád tárgyának és a tettazonosság terjedelmének meghatározása az egész büntetőeljárás rendszerétől, közvetlenül pedig a vádelv szabályozásától függ.¹² Ebből következően a vádelv szűkítő vagy épp kiterjesztő alkalmazása meghatározza a tettazonosság elvének érvényesülését.

Az 1896. évi Bünvádi Perrendtartás 325. §-a a következőképp fogalmazta meg a vádelv és a tettazonosság fogalmának viszonyát: „A bíróság semmiség terhe alatt nem tehet ítélete tárgyává oly tettet, mely miatt a vádló vádat nem emelt. Sem a tett minősítése, sem a büntetés kiszabása tekintetében nincs a törvényszék a vádló indítványához kötve.”

⁵ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata – Grill Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1899. 360–363. o.

⁶ Tóth Mihály: A „tettazonosság” újabb dilemmái – Meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Pécs, 2001. 26. o.

⁷ Baumgarten (1889): i. m. 82–83. o.

⁸ Hárs László: A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai – Kolozsvár, 1943. 4. o.

⁹ Tóth (2001): i. m. 24. o.

¹⁰ Kadlót Erzsébet: A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban – Magyar Jog 2008. 10. szám 651. o.

¹¹ Bodonyi István – Hack Péter – Herke Csongor – Ignácz György – Kadlót Erzsébet – Mohácsi Barbara: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, Complex Jogtár, Első rész.

¹² Steffler Sándor (1978): i. m. 975–976. o.

Ezt követően az '50-es években az 1951. évi III. törvény 178. §-val még nem, de az 1954. évi V. törvény általi a novelláris változtatás során a jelentősége erősen erodálódott. A 68. § szerint olyannyira, hogy a törvény a vádhoz kötöttség vonatkozásában kizárólag a törvényes vád nélkül való eljárást tiltotta, emellett azonban a bíróság a tények tekintetében teljesen szabadon kezelhette az ügyész álláspontját. Nem kötötte tehát a minősítés a büntetésre vonatkozó indítvány mellett a vád tényállása sem, és ítéletét kiterjeszthette olyan cselekményekre is, amelyek nem képezték a vád tárgyát. Az ügyész olyannyira nem volt a vád ura a perszakban, hogy a bíróságot még az ügyési vádelejtés sem kötötte és a bíróság ennek ellenére is folytathatta az eljárást.¹³ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a bíróság ügyési vád nélkül hozta meg végső ügydöntő határozatát, ezzel a vádlói és ítélkezési funkció is egy kézben összpontosult.

A törvényalkotás, az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 224. §-a szemantikailag is visszatért az 1951-es Bp. által eredetileg megfogalmazottakhoz és ragaszkodott is annak elveihez. Bár az ügyési vádelejtés esetében az eljárás megszüntetését még itt is a bíró mérlegelésétől tette függővé.

Majd az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról már a vád urának az ügyészt tekintette – mint az az indokolás szövegében is feltűnik –, a vádelv szélesebb körű érvényesülésével kapcsolatos az a rendelkezés, amely szerint a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek [224. § (1) bek.]. Ebből kifolyólag a bíróság hivatalból nem terjesztheti ki a vádat, hanem ilyenkor felhívja a vád képviselőjét a vádkiterjesztési joga gyakorlására [224. § (4) bek.]. A 163. § (2) bek. pedig így rendezte a vád és az ügydöntő határozat viszonyát: „A bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell; a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.”

De lege lata a vádelv a Be. 2. § (4) bek. a következőként szól: „A bíróság köteles a vádat kimeríteni, a vádon túl nem terjeszkedhet, de nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához.”

3. A VÁD TÁRGYA, A JOGI MINŐSÍTÉSBN VALÓ KÖTETLENSÉG

A vád tárgyává tett tények és az ügyész által jogilag minősített tények kérdésében éles ellentmondás mutatkozott a Legfőbb Ügyészség (LÜ) és a korábbi Legfelsőbb Bíróság (LB) véleménye között. A LÜ álláspontja szerint csak és kizárólag azok a tények és magatartások jelentik a vád tárgyát, amelyeket az ügyész kifejezetten értékel büntetőjogilag, és amelyek miatt kifejezetten nem mellőzte a vádemelést.¹⁴ Ez az ügyési jogkör terjedelmét szélesíti.

¹³ Steffler (1978): i. m. 976. o.

¹⁴ Ügyészségi Közlöny 1965. évi 6. szám 70. számú állásfoglalás. A szakirodalomban ezt az álláspontot képviselte: Salamon Géza: *A vád tárgyává tett tények* (Magyar Jog, 1966. évi 5. szám 203–

Ennek ellentmond a Kúria gyakorlata, mely szerint minden a vád tárgyává van téve, amit az ügyész megtörtént eseményként előad az indoklásában, függetlenül attól, hogy azt értékeli-e büntetőjogilag vagy nem, helyesen minősíti-e vagy tévesen.¹⁵

A bírói gyakorlat több eseti döntésében is megerősíti, hogy a tettazonosság keretei között megállapított tényállás esetén nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a lopás miatt emelt vád alapján orgazdaságot vagy más vagyron eleni bűncselekményt állapít meg.¹⁶ Ahogy a törvényes vád hiánya nem állapítható meg akkor sem, ha a vádiratban leírt és hűtlen kezelésnek minősített cselekményt a bíróság csalásnak minősíti,¹⁷ vagy lopás helyett önbíráskodást állapít meg.¹⁸ Nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság – a vád tárgyává tett cselekménnyel megsértett – közlekedési szabályt nem a vád szerint, hanem attól eltérően jelöli meg.¹⁹ A Be. 2. § (4) bekezdése alapján pedig nem jelenti a vádelv sérelmét, amikor a bíróság „ügyesebb az ügyésznél”, és a vádban meghatározottakhoz képest súlyosabban minősíti az elkövető cselekményét vagy súlyosabb büntetést szab ki az indítványozottnál, valamint az sem, ha a bíróság a felmentésre irányuló ügyési indítvány ellenére mondja ki a vádlott bűnösségét.²⁰

A jogi minősítés kötetlenségének oka egyfelől az, hogy a vádhoz kötöttség vonatkozásában nincs különbség a közvádlói és a magánvádlói státusz között, a magánvádló azonban általában nem rendelkezik jogi ismeretekkel és nem is várható el tőle, hogy az adott történeti tényállást helyesen szubszumálja a megfelelő tényállás alá.²¹ Az indokkal maradéktalanul egyetérték, jogi ismeretek nélkül el sem várható annak tükrében, hogy a történeti tényállást helyesen minősíteni még jogtudományban jártas gyakorló jogásznak sem egyszerű feladat. Tipikus ügyési hibaként említhető a téves minősítés, a téves minősítéssel mellőzött vádemelés (például látszólagos alaki vagy anyagi halmazatnak minő-

205. o.), *Földvári József: Mi a vád tárgya?* (Magyar Jog, 1966. évi 6. szám 251–255. o.)

¹⁵ A bírói gyakorlatban a Kúria álláspontja érvényesül. BJD 2080., 4459., 5401., 5439. számú jogesetek. Ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész – tévedésből – nem minősíti, az nem tekinthető a vádemelés mellőzésének. BH 1975.552., 1976.393.; valamint a vádmódosításnak a vád törvényességére nincs kihatása, mivel a bíróság nem az ügyész jogi minősítéséhez, hanem a vádirat tényállásához van kötve, azt köteles kimeríteni, de azon túl nem terjeszkedhet. BH 2011.189. A jogtudományban ezt helyesli *Bagi Dénes: Megjegyzések egy másodfokú ítélethez* Magyar Jog 1966. évi 2. szám 57–59. o. Az Ügyészségi Közlöny 1973. évi 11. szám 43. számú állásfoglalása már a Legfelsőbb Bíróság álláspontját tartalmazta.

¹⁶ BH 2011. 245., 1995.504., 2014.331.; FBK 1994/37.; EBH 2002. 617., 2012. B.25. II.

¹⁷ BH 2006.278.

¹⁸ BH 1986.9. I.

¹⁹ BH 2006.346. II.

²⁰ *Mezőlaki* (2014): i. m. 24–26. o.

²¹ *Steffler Sándor: A váddal összefüggő gyakorlati kérdések* Magyar jog, 1974. évi 6. szám 334–339. o.

sített cselekmények esetében), valamint az egyes cselekményekre elmulasztott minősítés.

Másfelől a bíróság jogi minősítéshez való kötetlenségének okai kapcsán legalább ekkora szerepe van a büntetőeljárás természetének, az ítélező és vádló funkció eltérő jellegének. Az ügyész és a bíróság rendelkezésére álló eszközök ismeretében az ítéletben szereplő cselekmény legtöbbször jobban megközelíti az eredeti tettet.²² A vádhoz kötöttség értelemszerűen kijelöli az ítélezés kereteit, emellett meghatározza annak vonulatát is, így a bizonyítás irányát. De a bizonyítás során kiderülhetnek olyan tények, melyek az adott cselekmény jogi minősítésére kiható változásokat eredményezhetnek.

4. A TETTAZONOSSÁG HATÁRAI A TÖRVÉNYBEN

A funkciómegosztás elvének biztosítója a jogkérdések és a ténykérdések esetében is a bíróság számára a vádtól való eltérés határainak a kijelölése, a vádhoz kötöttség mértékének meghatározása. A lényegi kérdés tehát az, hogy hol van az a határ, ameddig a bíróság az elbírálás során elmehet anélkül, hogy a vádelvet megsértené. A bíróság a vád tárgyának értékelése során a vádhoz kötöttség szabályait az objektív valóság feltárási kötelezettségének konzekvens szem előtt tartásával kell, hogy alkalmazza,²³ ugyanis túlzottan szigorúan vétele a bíróság e feladatának teljesítését akadályozná,²⁴ míg a szabálytól való elszakadás a funkciómegosztás elvét sértené.

Ténykérdéseknél főszabály szerint a kötöttség érvényesül, a Be. 2. § (1) bek. úgy rendelkezik, hogy bíróság az ítélezés során törvényes vád alapján jár el. A (3) bek. szerint a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény miatt, amelyet a vád tartalmaz. Másodszorban a Be. 220. § szerint a bíróság kötve van az ügyész által részbeni vádmellőzéssel kirekesztett tények tekintetében.

Kivételesen érvényesül a kötetlenség elve és a bíróság nincs minuciózus módon kötve a mellékkörülmények tekintetében, melyet a bírói gyakorlat határai alfejezet alatt fejtek ki. A Be. 306. § alapján a bíróság a bizonyítást mellőzheti az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Jogkérdéseknél a főszabály szerint a kötetlenség érvényesül, így a Be. 2. § (4) bek. szerint nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához, valamint a Be. 257. § alapján a bíróságnak az ügyszólató határozatban a vádról

határoznia kell, azonban a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.

Kivéteként a kötöttség elve érvényesül az ügyész vádelejtés esetében [Be. 311. § (1) bek.]. A bíróságnak ilyenkor nincs miről döntenie, az eljárást tehát kötelező megszüntetnie, még annak ellenére is, ha a bíró meggyőződése szerint a vádelejtés háttérben álló ügyész döntéses volt.²⁵ A vádelejtés tehát a vádlónak az erre vonatkozó kifejezett nyilatkozata, amelyet az ügyész indokolni is köteles. Annak perbeszédbeli indítványozása az ügyész részéről, hogy valamely vád tárgyává tett cselekmény miatt felmentés indokolt, vádelejtésnek nem minősül, az eljáró bíróságot ez nem köti, és nem zárja ki, hogy a bíróság erre nézve bűnösséget állapítson meg.²⁶ Valamely ténybeli nóvum alapján a bíróság súlyosabban nem minősíthet, illetve nem állapíthat meg a vádban szereplő egység helyett többrendbeliséget, ha az ügyész a vádat nem terjeszti ki [Be. 310. § (1) bek.], vagy a bíróság külön határozatot nem hoz a vádtól eltérő minősítés lehetőségéről [Be. 321. § (4) bek.].²⁷

5. A TETT AZONOSSÁGÁNAK HATÁRAI A BÍRÓI GYAKORLATBAN

A Be. 2. § (4) bekezdés alapján a bíróság köteles a vádat kimeríteni, azonban a vádon túl nem terjeszkedhet. A vád kereteit a vád tárgyává tett cselekmények történeti tényállásának leírása határozza meg.²⁸ A jogkérdések vonatkozásában azzal sértheti meg a bíróság a tettazonosság elvét, ha nem meríti ki a vádat, azaz nem az egész vádról határoz. Ténykérdéseknél a vádon való túlterjeszkedéssel sérülhet, melynek során a vád tárgyává nem tett cselekményeket is elbírál a bíróság. A bírói gyakorlat szerint a bíróságnak a teljes vádat ki kell merítenie, kivéve, ha az ügyész kifejezetten mellőzte a vádemelést a halmazatban álló jelentéktelen bűncselekmény miatt,²⁹ illetve ha a bíróság maga mellőzi a bizonyítás felvételét.

Steffler Sándor a tettazonosság sérelmére vonatkozó *exemplifikatív* felsorolása figyelemreméltó kiinduló alaphoz tekinthető.³⁰ Felsorolása során nagyrészt a jogi minősítést megváltoztatható, másodlagos jellegű, úgynevezett mellékkörülményeket írt le. A retrospektív joggyakorlati módszertan alkalmazása során az általa létrehozott csoportosítás fonalán végig vezetve mutatom be a bírói gyakorlat irányát. A következőket tartotta fontosnak kiemelni:

- a) nincs jelentősége annak, ha a vádlott azonos cselekményének más az *elkövetési helye vagy ideje*, továbbá nem változik a vád tárgya, ha utólag kiderül, hogy

²² Szili Zoltán: *Gondolatok a tettazonosságról*, JPTE, Studia Juvenum, *Seria juridica* II. Pécs, 1985. 79–92. o.

²³ Szabóné Nagy Teréz – Kiss Zsigmond: *A büntetőeljárás törvénykönyve a gyakorlatban: A hatóságok vádkimerítési kötelezettsége, a bíróság vádhoz kötöttsége*. Magyar Jog, 1979. 401–408. o.

²⁴ Móra Mihály – Kocsis Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Budapest, 1961. 387. o.

²⁵ Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog: Dinamikus rész*, Jurisperitus Bt., Szeged, 2014. 149. o.

²⁶ BH 2014.9.

²⁷ Fenyvesi–Herke–Tremmel (2004): i. m. 503–504. o.

²⁸ BH 2006.281.

²⁹ BH 1982.41.

³⁰ Steffler (1978): i. m. 978–981. o.

az elkövető *más eszközt* használt, más a cselekményének az *eredménye*, vagy más *indítékból vagy célból* történt az elkövetés, ezek ugyanis a cselekmény minősítésére kiható változások.

Tehát nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádirat tényleíró része és a bíróság ítéletének a tényállása nem minden részletében és mozzanatában azonos, az ítéleti tényállás – az elkövetés helye, ideje, módja, motívuma, eszköze, eredménye stb. tekintetében eltérhet a vádirati tényállástól.³¹

Eszerint a vádhoz kötöttség elvéből fakad a tetteazonosság szükségessége, vagyis az ítéletnek a vádirat által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia. A bíróság olyan tényeket is rögzíthet ítéletében, amit a vádirati tényállás nem tartalmaz.³² Nem jelenti a vádelv sérelmét az sem, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyet a vádirat nem tartalmazott; valamint akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság határozatában foglalt tényállás nem fedti a vádban foglalt tényeket, de a bűncselekmény lényeges elemét alkotó tények tekintetében annak megfelelő.³³

A bíróságnak a bizonyítás során a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie; a bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásában eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértené. Ezért a vád keretein belül a tényállásnak az elkövetés módja tekintetében történő pontosítása nem sérti a vádhoz kötöttséget;³⁴

- b) a *folytatólagos bűncselekmények* vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett rész-cselekményei, ha azok az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatát megelőzően történtek, itt ugyanis nem más cselekményről van szó, hanem az egységbe tartozó rész-cselekményekről (6/2009 BJE);
- c) általában véve, nincs jelentősége a vád tárgyává tett magatartás azonosságára, hogy a *sértett személye más*, vagy más is, azaz az eljárás későbbi szakaszában kiderül, hogy *további sértettek is vannak*. Ezt támasztja alá a jelenlegi bírói gyakorlat, miszerint a vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény elkövetési magatartását rögzíti, és a tetteazonosság keretei között a sértett személyét – a vádiratban foglaltaktól – eltérően állapítja meg. Akkor sem valósul meg a vádhoz kötöttség sérelme, ha a bíróság ténymegállapítása szerint a vádiratban

leírt és elbírált cselekményeknek nem egy, hanem több sértettje van;³⁵

- d) nem érinti a vád lényegét az sem, ha a bíróság ügydöntő határozatában a bűncselekmény *más stádiumát*, más bűnösségi formát, vagy más elkövetői alakzatot állapít meg.³⁶ A konzekvens bírói gyakorlat által érvényesített álláspont kristályosodik ki a bűnszervezet, mint társas bűnelkövetési alakzat megállapítása során is. A törvényes vád követelményét nem sérti, ha a bíróság – bűnösséget kimondó ítélete – a vádbeli jogi értékeléstől eltérően bűnszervezetben elkövetővel szemben szabja ki a büntetést, ha ennek ténybeli alapjai a vádban leírt tények között szerepelnek. Ettől függetlenül a tetteazonosság keretei között a bűncselekmény bűnszervezetben való elkövetésének tényét akkor is megállapítja, és ennek megfelelően szabhatja ki a büntetést, ha a bűnszervezetben elkövetésre vonatkozó adatokat a vád nem rögzíti, azokra csak a bíróság előtti bizonyítási eljárás nyomán derült fény.³⁷

A vádelv nem sérül azzal sem, ha a bíróság a bűnszövetségben, üzletszerűen elkövetett lopás büntetéként vád tárgyává tett cselekményeket illetően csak az üzletszerű (és a dolog elleni erőszakkal) elkövetést tekinti a lopás minősítő körülményének, és a terheltekkel szemben a büntetést – a bűnszövetséghez szükséges szervezettséget messze meghaladó összehangoltsággal véghezvitt bűncselekmények sorozatára tekintettel – mint bűnszervezetben elkövetőkkel szemben, a felemelt büntetési tétel keretei között szabja ki.³⁸

- e) nincs eljárásjogilag relevanciája annak sem, hogy a vád tárgyává tett cselekmény vagy cselekmények *egységnek*, avagy *halmazatnak* minősülnek-e, így törvényesen minősítette a másodfokú bíróság – a vádelv sérelme nélkül – annak a terheltnek a cselekményét lopáson kívül, aljas indokból elkövetett könnyű testi sértésnek is, aki a sértettet gázspray-vel lefújja és ezt a tényt a vádirati tényállás is tartalmazza.³⁹ Egy másik eseti döntés szerint, elvétel esetén a minősítés kérdésében a bíróság a vádelv sérelme nélkül, a vádirati minősítéstől nem korlátozva foglalhat állást, tekintet nélkül arra, hogy egy vagy két bűncselekménynek minősíti-e a terhelt egyetlen tevékenységét.⁴⁰ Nem tekinthető a vádelv sérelmének, ha a bíróság olyan – valóságos alaki halmazat körébe tartozó – bűncselekmény miatt is megállapítja a vádlott bűnösségét, amelyre az ügyész – a minősítés vonatkozásában képviselt téves álláspont-

³⁵ EBH 2015.B.13.

³⁶ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Pécs 2012. 316.o.

³⁷ EBH 2013.B.10.

³⁸ BH 2014.71.

³⁹ BH 2005.96.

⁴⁰ BH 1975.60.

³¹ BH 2001.213., 2001.57., 2011.245.; EBH 2005.1199.; BH 2010.174. II.

³² BH 2005.7.I. és II.

³³ BH 1986.9.

³⁴ EBH 2009. 2030.; BH 2005.242.; EBH 2005.1199.; BH 2006.42., 2014.136.

ja miatt – kifejezetten nem tett indítványt.⁴¹ Az 1/2007. Büntető Kollégiumi vélemény szerint bíróság, ha a vádló álláspontját tévesnek találja, a vádelv sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló indítványa szerint önállóan részselekménynek, büntetlen eszköz-, mellék-, vagy utóselekménynek tekintendő cselekményt, azaz valószínűségi anyagi halmazatot állapíthat meg.⁴²

A LB egyik eseti döntésében arra a megállapításra jutott, hogy a vádlott a négy éves gyermekének különös kegyetlenséggel történt megölésével bűnhalmazatban megvalósítja a folytatólagosan, védekezésre képtelen személy sérelmére, részben különös kegyetlenséggel elkövetett és maradandó fogyatékosságot okozó testi sértés büntettét is, ha a tényállás szerű ölési cselekménytől időbelileg is elkülönülten a gyermekét kínzással úgy bántalmazza, hogy a karját eltöri, az ujjait megégeti, és a nemi szervét gumigyűrűvel elszorítja, ezáltal pedig maradandó fogyatékosságot is okoz.⁴³ Az eseti döntésben az első fokú bíróság nem találta megállapíthatónak az ügyészi vádiratban megjelölt testi sértés minősített esetét, ezért felmentő ítéletet hozott az anyagi halmazatban álló cselekményre. A LB azonban helyesen fejtette ki, hogy mivel a bíróság nincs kötve a vád tárgyává tett tények tekintetében az ügyészi minősítéshez, a felmentő ítélet alkalmazása téves volt, ugyanis a tettazonosság elvének megsértése nélkül minősítheti a vád tárgyává tett cselekményeket akár egységként, akár halmazatként.

f) végül, de nem utolsósorban nem sérti a tettazonosság elvét a *büntethetőségre vagy a büntetéskiszabásra vonatkozó körülmények változása* sem.

Kiegészítésként jegyezhető meg, hogy a bíróságok ugyancsak nincsenek kötve a *minősítő körülmények tekintetében* sem és nem tekinthető a vádon való túlterjeszkedésnek a minősítő körülmény, tény ítéleti megállapítása sem.⁴⁴

6. A TETTAZONOSSÁG MEGSÉRTÉSÉNEK JOGI KONZEVENCIAI

A tettazonosság szabályait a bíróság a Be. 2. § (4) bek. szerint a vád ki nem merítésével és a vádon való túlterjeszkedéssel sértheti meg. Ha a bíróság a ténykérdések értékelésének körében túlterjeszkedik a vád tényállásán, a törvényes vád hiányában történő eljárás abszolút hatályon kívül helyezési okot eredményez a Be. 373. § (1) bek. c) alapján.

A vádon túlterjeszkedésnek minősül például, ha a vádban szereplő azon tényállással szemben, miszerint a terhelt nem tudott a társa csalási szándékáról, a másodfokú ítélet azt állapítja meg, hogy tudott és erre alapítja a vád-

tól és az elsőfokú ítélettől eltérő minősítést.⁴⁵ A gyakorlat szerint azonban nem értékelhető a törvényes vád hiányaként és a vádon túlterjeszkedésként sem, ha a vádhoz képest az elkövető kilétét és valamely bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedő elkövetési magatartás lényegét illető változtatás nélkül, tehát a tettazonosság keretei között a bíróság a vádiratban le nem írt tény – pl: egy másik bűncselekmény törvényi tényállásának részét alkotó eredményt – is megállapít, és a cselekményt ennek figyelembevételével értékeli.⁴⁶

Ugyanakkor nem feltétlen a hatályon kívül helyezés, ugyanis a vádirati tényállásban le nem írt cselekményt, amelyre az ügyész utóbb sem terjesztette ki a vádat, a bíróság – törvényes vád hiányában – nem bírálhatja el. Ha mégis így jár el, és ez az ítéletet lényegesen befolyásolta, azt hatályon kívül kell helyezni.⁴⁷ Más szavakkal, ha az elsőfokú bíróság a vádon ténybelileg túlterjeszkedik, ez csak akkor eredményezi szükségszerűen az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését és az iratoknak az ügyész részére visszaküldését, ha a vádlott bűnösségének a további bűncselekményben való megállapítása – vagyis a törvényes vád hiánya – az elsőfokú ítéletre lényeges kihatással van.⁴⁸

Jogkérdéseknél az elsőfokú bíróság eljárási hibája, a vád ki nem merítése a másodfokon eljáró bíróság eljárásában orvosolható, ha a másodfokú bíróság a teljes vádról hoz ügydöntő határozatot.

7. A VÉDELEMHEZ VALÓ JOG GARANCIÁI A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A tettazonosság vádelvvel és a funkciómegosztás elvével való viszonya után a védelemhez való joggal kapcsolatos összefüggésekről szükséges szót ejteni. A vádbeli minősítés megváltoztatásának lehetősége esetén a bíróság biztosíthatja, hogy a terhelt, illetve a védője a megváltozott minősítéssel szemben és az ezeket megalapozó tényekkel kapcsolatban is kifejthesse álláspontját.

A bíróság már a tárgyalás előkészületi szakaszában megállapíthatja, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően hogyan minősülhet [Be. 270. § (1) bek.]. Míg, ha a bíróság a tárgyalás folyamán, az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően minősülhet, a tárgyalást a védelem előkészítése érdekében elnapolhatja, erre nézve a jelen lévő ügyészt, a vádlottat és a védőt meghallgatja [Be. 321. § (4) bek.].

Azonban a Be. szövege alapján az eltérő minősítés lehetőségének bírói megállapítása nem abszolút kötelesség, mert a megszegéséhez a törvény semmilyen konkrét jogkövetkezményt nem helyez kilátásba, így a Be. alapján legfeljebb relatív eljárási szabályszegésként értékelhető.

⁴¹ BH 2005.5. II.

⁴² 1/2007. BK vélemény.

⁴³ BH 2002.295.

⁴⁴ Mezőlaki (2014): i. m.

⁴⁵ BH 2014.8.

⁴⁶ BH 2009.5.II.

⁴⁷ BH 1993.151.

⁴⁸ BH 2001.266., 2003.146.

A bírói gyakorlatban viszont, általában véve nem kerül alkalmazásra, ugyanis figyelmen kívül hagyja a vádelvet és a tettazonosság elvét, valamint sérti a bírói tanácskozás titkosságához fűződő érdeket, ezzel törvényen belüli inkoherenciát okoz.⁴⁹ Ezzel együtt – álláspontom szerint – az eljárás elhúzódnak lehetőségét is korlátozza anélkül, hogy a tisztességes eljárás követelményét sértené.

Másfelől az ügyész vádmódosítás esetén is biztosítottak az érdemi védekezéshez szükséges feltételek. Ha az ügyész – a vád tárgyává tett és azokkal összefüggő tények tekintetében – úgy látja, hogy a vádlott más bűncselekményben bűnös, vagy más bűncselekményben is bűnös, mint amely miatt ellene vádat emelt, az ügydöntő határozat meghozatalát megelőző tanácsulésig a vádat megváltoztathatja, illetőleg kiterjesztheti, vagy a vádirat kiegészítése végett a tárgyalás elnapolását indítványozhatja. [Be. 310. § (1) bek.]

A vád megváltoztatása esetén a bíróság a tárgyalást elnapolhatja, ha azt az ügyész vagy – a védelem előkészítése érdekében – a vádlott, illetőleg a védő indítványozza. [Be. 310. § (2) bek.]. Ám a vád kiterjesztése esetén a bíróság a tárgyalást kötelezően, legalább nyolc napra elnapolja, ha a vádlott és a védő azt együttesen indítványozza, vagy a bíróság hivatalból elnapolhatja [Be. 310. § (3) bek.].

A tettazonosság és a tisztességes eljárás, ezen belül pedig a védelemhez való jog gyakorlásának összefüggései azonban nem mindig voltak ekként megfogalmazva a törvényben, így a hazai eljárásjog hiányosságainak orvoslására Strasbourgban került sor.

8. A REÁLIS VÉDEKEZÉS LEHETŐSÉGÉNEK PRÓBÁJA STRASBOURGBAN

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (EJEE), a tisztességes eljárással kapcsolatos alapjogokat tartalmazza a 6. cikkben,⁵⁰ melynek a gyakorlatban való érvényesülése nemcsak azt a jogot biztosítja a terhelt számára, hogy tájékoztatást kapjon a vád „indokáról”, azaz azon cselekményekről, amelyeket állítólagosan elkövetett, és amelyeken a vád alapul, hanem a cselekmények jogi minősítéséről is szükséges a tájékoztatás.⁵¹ Az EJEE tartalmát Magyarország magára is kötelezőként ismerte el. A hozzá kapcsolódó joggyakorlatot az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az egyezmény szövegének értelmezésével alakítja ki, ami – ha közvetve is – jelentős hatással bír a magyar joggyakorlatra. A jelen

ítélet alapozta meg a korábban említett 321. § (4) bek. büntetőeljárás törvénykönyvbe való beépítését.⁵²

Az elkövetőt sikkasztással vádolták és e bűncselekmény elkövetésében találták bűnösnek az elsőfokú ítéletben, ám a terhére rótt cselekményt a másodfokú bíróság csalássá minősítette át, s ez meggátolta őt abban, hogy megfelelően gyakorolhassa a védekezéshez fűződő jogait.⁵³ A kérelmet megelőzően az ügyben a LB is eljárta, felülvizsgálati eljárás keretében, ahol megállapította, hogy a Be. helyes értelmezése szerint a bíróságok vádhoz kötöttek, de a minősítéshez nem fűződik ilyen kötöttség, a ténybeli elemeket pedig, amelyek – a másodfokú eljárásban – a bűncselekmény átminősítését indokolták tették, lényegében már a vádirat is tartalmazta.

Az EJEB az előtte fekvő ügyben úgy találta, hogy a LB előtti eljárásban a kérelmezőnek lehetősége volt előterjeszteni védekezését az átminősített váddal szemben is. Az eljárás tisztességes voltának értékelésekor megállapította, hogy a másodfokú bíróság előtti eljárás esetleges hibái orvoslásra kerültek a LB előtti eljárásban. Az EJEB ezért hangsúlyozta, hogy a kérelmező joga nem sérült arra vonatkozóan, hogy a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint hogy rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.

III. A *ne bis in idem* elv,⁵⁴ a tett azonossága a jogerőn túl

Annak ellenére, hogy a magyar jogirodalomban a tettazonosság több mint százéves jogintézmény, olyan alapvető kérdések maradtak nyitva, mint „a tettazonosság – a jogerő és a – *ne bis in idem* viszonya.”⁵⁵ A bevezetőben vázoltaknak megfelelően ebben az esetben tehát a kérdés az, hogy mi minősül ugyanazon cselekménynek a jogerős ügydöntő határozatot követő újabb vádemelés történeti tényállásának, illetve a jogerős ügydöntő határozat után meghozott másik ügydöntő határozat történeti tényállásának relációjában. Hiszen ha a vád tárgyává tett cselekményekből az ítélet tárgyává tett cselekmények lesznek, a kétszeres eljárás tilalmának folyamánként ezek a cselekmények már

⁴⁹ Mezőlaki (2014): i. m. 27–28. o.

⁵⁰ „3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy:

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;”

⁵¹ Pélassier and Sassi v. France [1999]

⁵² Bán Tamás: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. Fundamentum 2000. 1. szám 143–144. o.

⁵³ Dallos v. Hungary [2001]

⁵⁴ Egyes szerzők *non bis in idem*-nek is nevezik (Van den Wyngaert, Christine; Daniels RN; Stessens, Guy). A megnevezésbeli megkülönböztetés etimológiai alapokra is helyezhető, a (non-nem) és a (ne-soha) szavak eredetéből, de nyelvtanilag a *ne bis in idem* megnevezés a helyes és ez is a gyakoribb elnevezés. Magyarázata, hogy a teljes latin kifejezés a „bis de eadem re ne sit actio”, aminek a rövidítése a *ne bis in idem*. A teljes kifejezésben szereplő „sit” a coniunctivus formája az „esse” igének, mely alakot nem kísérhet „non”. (Willem Bas Van Bockel: *The Ne Bis In Idem Principle in EU Law*, Kluwer Law International, 2010. 31. o.)

⁵⁵ Kadlót (2008): i. m.

nem tehetőek ismételt a vád tárgyává.⁵⁶ Az alábbiakban tehát a *ne bis in idem* elvvel foglalkozom, különösen az azonossággal, mint a tilalom elemi attribútumával.

I. A NE BIS IN IDEM ELV ELMÉLETI ALAPJAI

A kétszeres eljárás tilalmának princípiuma már az időszámításunk előtti ötödik században is ismert volt. Justinianus Digestájában a következő rendelkezés található: *nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*,⁵⁷ azaz senkinek nem kell elszenvednie, hogy ugyanazon cselekmény miatt kétszer büntetőeljárást folytassanak le vele szemben, hiszen még a retributív jellegű talio elv is úgy szól, „szemet szemért” és nem pedig szemekért.⁵⁸ Az elv igazi életet valójában a felvilágosodás eszmerendszerétől kapott,⁵⁹ a XIX. században pedig a szuverén európai államok belső joga már elismeri a kétszeres eljárás tilalmát.⁶⁰ Garanciális jellege több jogállami alpra is visszavezethető, így a jogbiztonságra, az egyenlőségre és az igazságosságra egyaránt.⁶¹ Hiszen a jogbiztonságot sérti, ha már lezárt, véglegesen elbírált ügyeket, kivételes okokon kívül (rendkívüli perorvoslatok) is újra eljárás tárgyává lehet tenni. Az *aequitas* tézisből következik, ha adott személyt egyszer már eljárás alá vonták a meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt, akkor emiatt már nem lehet vele szemben még egyszer eljárni. Ezzel összhangban az igazságosság megköveteli, hogy az elkövetőt megbüntessék a jogrend megsértéséért és az így alkalmazott szankció arányban legyen a bűnösség mértékével.⁶² Ugyanakkor sérti az igazságosság követelményét, ha valaki ellen újból büntetés kiszabására kerülhet sor, annak ellenére, hogy ugyanazon cselekménye miatt vele szemben már eljártak.⁶³ Az elv a jogállamiság szemzőgéből „a *ius puniendi* parttalan érvényesítésével szemben védelmezi az individuumot”⁶⁴

2. AZ „IDEM” KOMPONENS TARTALMA

A definiálás hasonló tartalommal történik, mint ahogyan az fentebb a tettazonosságnál is látható. Az elem meghatározásnak érdekében nélkülözhetetlen az egyes jogrendszerek szabályozására történő kitékintés, melyek összevetése nem kisebb viták alapját döntötte el, mint az Európai Unió Bíróságának autonóm fogalomalkotási útkeresése⁶⁵ vagy éppen az Európai Unió vonatkozó jogforrásainak; a Schengeni Végrehajtási Egyezmény és az Európai Unió Alapjogi Chartájának fogalmi eltérései harmonizálása, viszonyuk meghatározása.⁶⁶

2.1. A kontinentális, faktuális értelmezés

Az *idem factum* elmélet csakis a tette, azaz a vád tárgyává tett tények azonosságára terjed ki. Eklatáns példa a német szabályozás, amely a tett fogalom meghatározásának tekintetében a belső jogi szabályozás ismeri a processzuális [StPO 264. §] és materiális tett [StGB 52–53. §] közötti különbségtételt,⁶⁷ melyek jelentése közel sem azonos.⁶⁸ A tett processzuális értelemben, az a konkrét történeti esemény, melyre a vádirat is utal, ezen belül pedig, amit a vádlott elkövetőként vagy részesként tényállásszerűen megvalósított.⁶⁹ Az összes releváns cselekményét magában foglalja mindaddig, amíg az a természetes fel fogás szerint egységes folyamatot képez, az egységes folyamat pedig mindaddig fennáll, ameddig annak felosztása természetellenes volna.⁷⁰ Ennek megfelelően az ítélet hatálya kiterjed mindazon rész cselekményekre, melyek az elbírált cselekménnyel egységet alkotnak, azaz ezek tekintetében *res iudicata* eredményez.⁷¹

Ez a rendkívül tág tettazonossági értelmezés, azonban szignifikánsan megnöveli a rendkívüli perorvoslatok számát, így például a német Legfelsőbb Bíróság döntése alapján, a bankrablás és a helyszínről történő eltávozás alkalmával elkövetett, jogosítvány nélküli járművezetés természetes egységet alkot. Így nem lehet később az elkövetővel szemben a tartományi bíróságnak eljárni a

⁵⁶ Tremmel (2001): i. m. 268. o.

⁵⁷ Van den Wyngaert, Christine – Stessens, Guy: „The International Non bis in idem Principle: Resolving some of the Unanswered Questions” The International & Comparative Law Quarterly, 1999, Vol. 48. 780–781. o.

⁵⁸ M. Nyitrai Péter – Bevezetés a Nemzetközi Büntetőjogba, Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr 2009. 114. o.

⁵⁹ Karsai Krisztina: A kétszeres eljárás alapvető tilalmának európai érvényessége. In: Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére (szerk.: Nagy Ferenc). Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2007. 86. o.

⁶⁰ Wiener A. Imre: A *ne bis in idem* elv érvényesítéséről – Büntetőjogi Kodifikáció 2003/1–2. szám 62. o.

⁶¹ M. Nyitrai Péter: Nemzetközi- és európai büntetőjog – Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2006. 143–156. o.

⁶² Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin: Az európai büntetőjog kézikönyve – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 65. o.

⁶³ Wiener (2003): i. m. 64–66. o.

⁶⁴ Karsai Krisztina: Alapvető (r)evolúció az európai büntetőjogban, Iurispritus Bt., Szeged, 2015. 113. o.

⁶⁵ C-436/04. [2006] Judgment of the Court (Second Chamber) of 9 March 2006. Criminal proceedings against Leopold Henri Van Esbroeck

⁶⁶ Lásd bővebben: Karsai (2015); i. m.; Martin Wasmeier: The principle of *ne bis in idem*, Revue internationale de droit pénal 2006/1 (Vol. 77), 121–130. o.

⁶⁷ A materiális tett anyagi jogi terminus technicus lévén itt nem kerül kifejtésre.

⁶⁸ BGHSt 29, 288.

⁶⁹ BVerfGE 23, 191.; BGHSt 29, 341.

⁷⁰ Bodo Pieroth – Bernhard Schlink – Thorsten Kingreen – Ralf Poscher: Grundrechte Staatsrecht II, C.F. Müller, Heidelberg, 2014. 315–316. o.

⁷¹ Herbert Thomas: Das Recht auf Einmaligkeit der Strafverfolgung: vom nationalen zum internationalen *ne bis in idem*: eine rechtsvergleichende Erörterung unter besonderer Berücksichtigung des Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Englands, Schottlands und der USA sowie Art. 54 SDUE Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2002. 188–190. o.

bankrablás miatt, ha a rendőri igazoltatás során megállapították, hogy vezetői engedély nélkül vezette a járművet és emiatt a helyi bíróság jogerősen elítélte. Tehát a bankrablással összefüggésben ki van zárva az újabb büntetőeljárás megindítása, mivel a két cselekmény egymással természetes egységet alkot, így csakis rendkívüli jogorvoslati eljárás keretében törhető fel a jogerő.⁷²

2.2. Common law és a double jeopardy klauzula

A common law jogrendszer „idem crimen” gondolata, mely szerint a vád tárgyává tett tények helyett, a jogi minősítésen van a nyomaték. A „double jeopardy” klauzula szerint azonos bűncselekmény megállapítását nem zárja ki az a tény, hogy a különböző államok büntetőjogának különös részében, eltérő megnevezés alatt találhatók az adott bűncselekmények, az elnevezésbeli különbségek tehát nem érintik az elv hatályát. Ilyenkor az egyes bűncselekmények törvényi tényállási elemeit kell különös hangsúllyal vizsgálni.⁷³

Az alapvető különbség oka az ügyészi jogkör gyakorlásának terjedelme, ebből fakadóan tehát az eltérő állami büntetőhatalom gyakorlási típusokon alapszik. A common law országokban az ügyésznek mérlegelési jogköre van abban a tekintetben, hogy a történeti tényállásban szereplő bűncselekmények vonatkozásában melyikre emel vádat, ezzel pedig teszi azt a vád tárgyává vagy épp melyik tekintetében mellőzi a vádemelést. Ennek megfelelően lehetősége van utólag azon bűncselekményekre is vádat emelni, melyek korábban ugyan nem képezték a vád tárgyát, de a tényállásban szerepelnek.⁷⁴

Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerekben az ügyész diszkrecionális jogköre sokkal korlátozottabb és az eljárásjogi legalitás értelmében kötelessége vádat emelni a történeti tényállásban szereplő minden olyan bűncselekményre, amelynek alapos gyanúja a terheltet a nyomozás során megállapított adatok szerint terheli.⁷⁵ A kötelező vádemelés követelménye alól az opportunitás elve biztosít szűk körben kivételeket.⁷⁶

Értelemszerűen kitűnik, hogy ez nyújtja a legszűkebb körű védelmet a ne bis in idem alkalmazása során, ugyanis az azonosság csak akkor forog fent, ha azonos a jogi minősítés.

2.3. A védendő jogtárgy azonossága

Végezetül egy leginkább a jogtudományban létező álláspont szerint sem kizárólagosan a tett központú értelmezés, sem pedig kizárólagosan a bűncselekmény központú értelmezés alkalmazása nem hibátlan, így nem jelent minden téren megfelelő értelmezési módot. Mivel nincs joggyakorlati jelentősége – az Európai Unió Bíróságának versenyjogi jogértelmezését leszámítva, mely azonban nem tartozik szorosan a témához – nem kerül kifejtésre, ehhez lásd a tettazonosságnál írtakat az 1.1. pontban, értve mindazt a jogerős határozatot követő újabb eljárás megindításának kontextusában.

3. A NE BIS IN IDEM ELV HAZAI SZABÁLYOZÁSA

Mára az elv már számos országban emelkedett alkotmányos rangra,⁷⁷ tehát az sem lehet meglepő, hogy a szakirodalom elvárásainak⁷⁸ is megfelelően az Alaptörvény (At.) 2012-ben történt hatálybalépésével a kétszeres értékelés tilalma a magyar jogrendszerben is alkotmányos alapjoggá szilárdult.⁷⁹ A rendelkezés régi-új jogintézménynek tekinthető, ugyanis már az Alkotmányban is megtalálható volt, hasonló szövegezéssel.⁸⁰ Korábban az alkotmányos értelemben vett ne bis in idem elv a jogállami klauzulából és az emberi méltóság alapjából volt levezethető.⁸¹ Az Alkotmánybíróság (AB) pedig így a res iudicata és a ne bis in idem elvek összekapcsolásával teremtetett relatív eljárási akadályt a már jogerősen elbírált cselekmények tekintetében.⁸²

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az Alaptörvényi rendelkezés csak az eljárásjogi ne bis in idem elvet érinti, azt is csak a kétszeres elítélés szempontjából, az anyagi

⁷⁷ Így például a Német alaptörvény 103. cikk (3); Észt Alkotmány 23. cikk; Portugál Alkotmány 29. cikk; Szlovén Alkotmány 31. cikk stb.; Luzius Wildhaber: *Human Rights, Democracy and the Rule of Law* – Dike Verlag AG, Zürich/St. Gallen 2007, 411. o.

⁷⁸ Karsai Krisztina: *Az Európai Bíróság Büntetőjogi Ítéltetése* – Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, Szeged, 2007. 86. o.

⁷⁹ XXVIII. cikk (6) „A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltet el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

⁸⁰ 2007. évi CLXVII. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, miszerint az Alkotmány 57. § (4) így szól: „(4) Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva – a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

⁸¹ Karsai (2015): i. m. 113. o.

⁸² 42/1993. (VI. 30.) AB határozat.

⁷² BGHSt 64, 95

⁷³ Wayne R. LaFare – Jerold H. Israel – Nancy J. King: *Criminal Procedure (Third Edition)* West Group, Hornbook Series – St. Paul, Minn. 2000. 1171–1172. o.

⁷⁴ Ligeti Katalin: *Büntetőjog és Büntügyi Együttműködés az Európai Unióban*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004.

⁷⁵ Wiener (2003): i. m. 66. o.

⁷⁶ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog* – Osiris Kiadó Budapest, 2008. 121. o.

jogi jellegű érvényesülést továbbra is a jogállamiságból, a jogbiztonság követelményéből és az anyagi jogi legalitás elvéből lehet és kell levezetni.⁸³ Az AB korábbi értelmezése kizárólag a belső jogi ne bis in idem elvre terjedt ki, a deklarált alapjogként való elismeréssel azonban új fórumot teremtett, mind a belső jogi, mind a nemzetközi jogi ne bis in idem bírói megsértése esetére, a valódi alkotmányjogi panasz formájában. További jogi konzekvenciaként említhető az alanyi jogi jogosultságként⁸⁴ való elismerése, a joggal való élés közvetlen lehetőségének, az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségének következményét,⁸⁵ valamint az alapjog korlátozásának alkotmányjogi követelményét.⁸⁶ Az említett – az alapelv kapcsán – recens alkotmányjogi hatások befolyással lesznek a szakjogág dogmatikai tartamára, melyek vagy a jogalkotói vagy a jogalkalmazói változtatásokat kívánnak majd meg. De mik is ezek a rendelkezések?

Az eljárásjogi értelemben vett szakjogi szabályokat a Be. 6. § (3) bek. d) pont tartalmazza,⁸⁷ ennek (5) bekezdése pedig a szabálysértésekről szól.⁸⁸ Tehát ha adott cselekmény szabálysértési jogi és büntetőjogi tényállást is megvalósít, a kétszeres eljárás tilalmának áttörése nélkül nem indítható újabb eljárás. Ugyanazon cselekmény szabálysértési hatóság által szabálysértésként történő elbírálása nem jelenti e cselekmény miatti későbbi bírósági büntetőjogi felelősségre vonás akadályát. Ilyen esetben szabálysértési eljárásban lefolytatandó perújításnak van helye.⁸⁹ Ezzel a törvény elismeri a szabálysértési jog „büntetőjogias” jellemzőjét, valamint a szabálysértési eljárás során meghozott döntés burkoltan felmentő ítélet jellegét.⁹⁰ Adódik a kérdés

mindez érvényesül-e a közigazgatási jog és a büntetőjog relációjában. Például, hogy sérti-e az elvet, ha az elkövető cselekménye megvalósítja a költségvetési csalás (Btk. 369. §) tényállását, majd a közigazgatási hatóság által kiszabott pénzbírság megfizetését követően büntetőeljárás indul el. A judikatúra egységes abban, hogy nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát az, ha az elkövetőt ugyanazon cselekményéért közigazgatási eljárásban és büntetőeljárásban is elítélik és szankciót szabnak ki vele szemben.

4. A MAGYAR JOGGYAKORLAT IDEM FOGALMA EGY JOGEGYSÉGI HATÁROZAT TÜKRÉBEN

Hogy mi számít azonos tettetnek és mi tartozik a bűncselekmény egységébe az egyes részscselekmények vonatkozásában, komoly kihívásokat szolgáltató kérdés a jogalkalmazó számára. Janus-arcú jogintézmény, mely egyik oldala az eddigiekben is taglalt eljárásjogi értelmezés, míg másik oldalról az anyagi jog egység-többségtani kérdéseit involválja. A bírói gyakorlat lényegileg az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi jogi kereteit használja fel az ugyanazon cselekmény miatt újabb eljárást kizáró hatás terjedelmének megítélésénél.⁹¹ Ennek alkalmazása azonban korántsem volt egységes és a Kúria helyesen látta, hogy a judikatúrában jelentkező diszkrepancia, és az – akár ugyanazon ügyben is – eltérő értelmezések feloldására jogegységi határozat meghozatala szükséges, melyet a 6/2009-es BJE formájában alkotott meg. Rendelkező része szerint:

„Amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicatum eredményez. A Be. 6. § (3) bekezdésének d) pontjára figyelemmel nincs helye újabb vádemelésnek olyan részscselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét.”

4.1. Alaki és anyagi halmazat

A gyakorlatban előfordulhat, hogy az ügyész a vádiratban nem értékeli büntetőjogilag bizonyos, a vád tárgyává tett tényeket, de a bíróság által ez a hiányosság az eljárás során orvosolhatóvá válik, mert – a már többször is hivatkozott alaptétel szerint – a bíróság nincs kötve az ügyész minősítéséhez. A jelen kérdések valódi létjogosultságát az a probléma veti fel, ha az ügydöntő határozatában a bíróság sem rendelkezik ezekről a cselekményekről.

Alaki halmazat esetében a bíróság a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek) törvényi tényállásának keretein belül a vádtól eltérő tényállást állapíthat meg, valamint a cselekményt a vádtól eltérően minősítheti. A Be. 6. § (4) bek. azonban világosan fogalmaz, ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, a bíróság nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi

⁸³ Karsai Krisztina: *A ne bis in idem alkotmányba iktatása – az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése* In: Balogh Elemér (szerk.) Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából. 672 p. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. pp. 433–452. o.

⁸⁴ Balogh Zsolt – Schanda Balázs: *Általános rész* In: Alkotmányjog – Alapjogok (szerk.: Schanda Balázs – Balogh Zsolt), PPKE JÁK, Budapest, 2001, 26–27. o.

⁸⁵ Gárdos-Orosz Fruzsina: 8. § [Alapjogok korlátozása] In: Az alkotmány kommentárja (szerk.: Jakab András), Budapest, Századvég, 2009. 387–432. o.

⁸⁶ Lásd bővebben: Karsai (2016.) i. m.

⁸⁷ Be. 6. § (3), „Büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha d) a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a Negyedik Részben, valamint a XXIX. Fejezet II. és III. Címében meghatározott eljárások esetét.”

⁸⁸ Be. 6. § (5) „Azzal szemben, akinek a felelősségét a bíróság szabálysértési eljárásban hozott határozatával állapította meg, azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.”

⁸⁹ BH 2011.304.

⁹⁰ Tremmel Flórián: *A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben*, In: Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. (Szerk. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor, PTE ÁJK, Pécs 2003), 269. o.

⁹¹ Bpkf.III.169/2016/7. [46]

bűncselekmény miatt állapította meg a terhelt bűnösségét, akkor az res iudicatum eredményez. Ennek figyelembevételével megállapítható, hogy az ekként téves minősítésben megnyilvánuló törvénysértés a továbbiakban – önmagában – nem orvosolható, mert az sérti a kétszeres eljárás tilalmát.

Következtetésekként tehát nincs helye újabb vádemelésnek sem azon részselekmények kapcsán, amelyek ugyan nem képezték a jogerős határozat alapjául szolgáló tényállás részét, azonban a már elbírált alaki bűnhalmazatba vagy az azt kizáró bűncselekményi egységbe tartoznak.⁹² A helyes eljárás ebben az esetben a Be. 408. § alapján a perújítás, mint rendkívüli perorvoslat.

Anyagi halmazat esetében azonban csak olyan cselekmény miatt járhat el a bíróság, amelyet a vád tartalmaz, míg a vád tárgyává nem tett és ekként el nem bíralt bűncselekmény miatt perújításnak helye nincs. A jogegységi határozat szerint még akkor sem, ha az a már jogerősen elbírált bűncselekménnyel szoros személyi és tárgyi összefüggést mutat és azzal valódi anyagi halmazatban állhatna. Az ilyen bűncselekmény miatt – miután azt jogerősen nem bírálták el – vádemelésnek van helye.

4.2. A folytatólagosság

A BJE a delictum compositum és a delictum complex körében is rendelkezik a jogerős határozat meghozatalának egységetteremtő hatásáról, mint a folytatólagosság esetében, ám a legjelentősebb nehézségek ezen utóbbi speciális törvényi egység értelmezése körében merültek fel. A bíróságok eltérő gyakorlatot folytattak abban a kérdésben, hogy mi a helyes megoldás, ha a jogerős ügydöntő határozatot követően olyan, a bűncselekményegységbe tartozó részselekmények válnak ismertté, melyeket az elkövető az ügydöntő határozatot megelőzően valósított meg.

Az első álláspont szerint a bíróság a vádiratot quasi perújítási indítványnak tekintve folytathatja le a jogszerű eljárást, ugyanis ha nem így tenne, törvényes vád hiányában járna el.⁹³ Míg a másik vélemény ennek a szöveg ellentétét vallotta, miszerint a terheltnek terhére bejelentett perújítási indítvány érdemi elbírálásához nem szükséges, sőt mi több, nem is lehetséges az indítványban megjelölt új tények miatt vádirat benyújtása, ugyanis a jogerősen elbírált cselekmény miatt, ugyanazon terhelttel szemben, a többszöri eljárás tilalma folytán újabb büntetőeljárás nem indulhat. Amennyiben a jogerős ügydöntő határozatot követően válik ismertté, hogy a terhelt azt megelőzően további olyan cselekményeket követett el, amelyek a már elbírált bűncselekményi egységbe tartoznak, azok – tettazonosság folytán – ítélt dolognak minősülnek. Ebben az esetben pedig csak rendkívüli jogorvoslati eljárás

(perújítás) indulhat, ahol az eljárás tárgya már nem a vád, hanem a jogerős bírósági határozat.⁹⁴

Egységes az ítélkezési gyakorlat arra vonatkozólag, hogy a természetes és a törvényi egység, mint egy rendbeli bűncselekmény különböző részselekményeit egy eljárásban kell elbírálni. A Csemegi-kódex óta konzekvens a bírói gyakorlat abban is, hogy az olyan bűncselekmény tekintetében, amely időben egymástól elkülönülő részselekményekkel valósul meg, a bíróság jogerős határozatának cselekményegységet teremtő hatása van. A jogerős határozat a megszületéséig terjedő időszak tekintetében a cselekményegységet behatárolja és lezárja. Ha az egy eljárásban való elbírálásra bármely okból nem kerül sor, az utóbb ismertté vált részselekmények önálló elbírálását a res iudicata kizárja, ezért ilyen esetben vádirat benyújtására nincs törvényes lehetőség.⁹⁵

A jogerős ügydöntő határozatot követően továbbra is megvalósuló újabb részselekmények pedig már egy újabb rendbeli bűncselekmény megállapításának az alapjául szolgálhatnak. A joggyakorlati ellentmondások oka, hogy a bíróságok az eredeti értelmezéstől elszakadva a folytatólagosság törvényi egységének alkalmazását contra legem kiterjesztették a jogerős ügydöntő határozatot megelőzően elkövetett részselekményekre is.⁹⁶

Az ellentmondást a Kúria – helyesen – a perújítás javára döntötte el, tehát a helyes és következetes gyakorlat alapján a perújítás a követendő megoldás. Ugyanakkor azt is kimondta, hogy perújítás alapjául csak a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát megelőzően elkövetett részselekmények szolgálhatnak, mert ezek tartoznak a bűncselekmény egységébe. A jogerős ügydöntő határozatot követően elkövetett cselekmények tekintetében a vádemelés felel meg a helyes joggyakorlat követelményeinek.

5. (JOG)EGYSÉGES IRÁNYMUTATÁS, INKONZISZTENS ÉRTELMEZÉS

A BJE ellenére azonban mégis található kirívó eset a bírói gyakorlatban. Történt, hogy a Fővárosi Törvényszék (FTSZ)⁹⁷ előtt csalás és más bűncselekmények elkövetése miatt indult eljárás, melynek több vádpontja a folytatólagosan (2002 és 2010 között) hűtlen kezelés bűncselekményének elkövetését tartalmazta. Másodfokon a Szegedi Ítéltábla (SZIT)⁹⁸ járt el, ahol több pontban is az első fokkal ellenkező döntés született, így megnyílt a harmadfokú eljárás lehetősége. Mindeközben a Pesti Központi Kerüle-

⁹² Elek Balázs: *A jogerős a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke Debrecen, 2012. 151–152. o.

⁹³ 4.B.436/2007/4.; 3.Bkf.808/2007/2.; 1.Bpi.149/2008/2.

⁹⁴ Bpi.II.119/2009/2.; Bkf.I.236/2008/2.; a Legfőbb Ügyészség álláspontja.

⁹⁵ Bfv.II.462/2007/5.

⁹⁶ Molnár Gábor: *A jogerős ügydöntő határozat jelentősége a folytatólagosan bűncselekményegység körében*. In: Gál István (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécs, 2011. 411–422. o.

⁹⁷ 15.B.1492/2010/306.

⁹⁸ Bf.II.151/2013/34.

ti Bíróság (PKKB)⁹⁹ előtt, ahol ugyanazon vádlott ellen ugyancsak folytatólagosan (2007-ben elkövetett részcelemekények) elkövetett hűtlen kezelés bűncselekményében indult ügy. Első fokon itt felmentő ítélet született, majd másodfokon a FTSZ-re¹⁰⁰ került az ügy, ahol folyamatban volt, mialatt a Kúria¹⁰¹ ítéletet hozott a SZIT-től érkezett ügyben és a hűtlen kezelést leszámítva jogerősen fejezte azt be. A hűtlen kezelést elkülönítette és új eljárás lefolytatására való utasítással, valamint a FTSZ-en folyó üggyel való egyesítésre vonatkozó javaslatlétellel küldte meg az ügyiratokat a SZIT-nek. A Kúria ennek kapcsán elvi bírósági határozatot tett közzé, miszerint a folytatólagos egységet alkotó bűncselekmény részcelemekényeinek ugyanabban az eljárásban történő elbírálása akkor is követelmény, ha az ügyész egyes részcelemekények miatt eltérő időpontokban és/vagy más-más bíróságok előtt emel vádat.¹⁰² A SZIT azonban az ügyek egyesítését nem tartotta célszerűnek, mert az előtte folyó ügyben egy vádlottról van szó és elítélés volt benne, míg a FTSZ előtti ügyben nyolc vádlottal szemben született felmentő ítélet.

Azonban ennek eredményeként a FTSZ előtt folyamatban lévő ügyben másodfokon is felmentő ítélet született, ami 2015. febr. 12-én jogerőre emelkedett. A SZIT¹⁰³ ezt figyelmen kívül hagyva 2015. ápr. 24-én jogerős ítéletében a vádlott bűnösségét mondta ki. Mindez folyamatábrán az ügyek nem jogerős befejezésének, illetve a jogerőssé válásának időpontjával ábrázolva a *(következő oldalon található)*.

Mindez tehát azt jelenti, hogy azonos személy folytatólagos egységet képző részcelemekényeit két külön eljárásban bírálták el és két jogerős ítélet született. A védő a SZIT előtti eljárásban kitért a 6/2009. BJE-ben megfogalmazottakra, miszerint ez sérti a kétszeres eljárás tilalmát. A SZIT foglalkozott is a kérdéssel és az alábbi három érvert sorakoztatta fel, hogy miért nem tartja jelen ügyben a BJE-t irányadónak.

1. A BJE-ben szereplő határozatok mindegyikében jogerős elítélés született, és ezen elítélések után nem volt helye újabb vádemelésnek. Azonban jelen esetben jogerős felmentés történt.
2. Jelen ügyben először emeltek vádat és egy későbbi vádemelés alkalmával megindult eljárás került hamarabb (felmentéssel) befejezésre.
3. A hatályon kívül helyező végzésében a Kúria is foglalkozott a BJE-vel, de nem tért ki arra, hogy amennyiben a jogerősen elbírált cselemekényekkel kapcsolatos határozat felmentő rendelkezést, van-e helye további részcelemekények miatt utóbb újabb vádemelésnek, illetve érdemi elbírálásnak.

Mindebből tehát az következik, hogy a SZIT indokolásában arra hegyezte ki a distinkció megtételét, hogy jogerő

tekintetében különbség van a felmentő és a bűnösítő ítélet között. Ahogy indokol, amennyiben a folytatólagosság körébe eső részcelemekények egy eljárásban kerültek volna elbírálásra, úgy a bűnösség köréből ki kellett volna rekeszteni a felmentő ítélet alá eső részcelemekényeket. Álláspontom szerint ez már az ügyek egyesítésében való döntés során tévútra vezette a SZIT-et. A második pontot illetően analógiát kellett volna alkalmazni és argumentum a simile a jogerős ítéletet követő vádemelést kiterjeszteni, a jogerős befejezést megelőző vádemelés esetére is, hiszen az eredmény – vagyis a kétszeres eljárás ténye – tekintetében irreleváns, hogy a párhuzamosan folyó ügyek melyikében mikor emeltek vádat. A harmadik pont pedig abszurd, ugyanis a Kúria értelemszerűen nem tért ki a BJE alkalmazására, ugyanis az ügyek még folyamatban voltak, amikor az egyesítésre vonatkozó javaslatlétellel küldte meg az ügyiratokat a SZIT-nek.

Az ügy ezen stádiumában tehát a következő rendkívüli perorvoslati utak, mint „forum shopping” opciók biztosítottak az elítélt számára:

1. A 2011. évi CLII. tv. (Abtv.) 27. § alapján az AB-hoz valódi alkotmányjogi panaszt nyújthat be.¹⁰⁴
2. A Be. 408. § (1) bek. b) pontja alapján perújítási indítvánnyal élhet.
3. Az EJEE 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 4. cikke alapján pedig ügyével Strasbourghoz fordulhat.¹⁰⁵

A terhelt érdekében a védője által benyújtott perújítási indítványt a Kúria 2016. május 2-án jogerőre emelkedett végzésében¹⁰⁶ bírálta el, ahol a Be. 413. § (1) bek. alapján eljárva a perújítási indítványt alaposnak találta és a következőképp rendelkezett:

„A csalás büntette és más bűncselemekények miatt az I. rendű terhelt és társai ellen folyamatban volt büntetőügyben a SZIT Bpi.I.757/2015/7. számú, II. rendű terhelt védője által előterjesztett perújítási indítványt elutasító végzését megváltoztatja; a II. rendű terheltnek a FTSZ 12,B.1492/2010/306. számú, a SZIT Bf.III.666/2014/11, számú határozata folytán jogerős ítélettel elbírált cselemekénye vonatkozásában a perújítást elrendeli és ezen ítéleteket a II. rendű terhelt tekintetében hatályon kívül helyezi és a terheltnek a hatályon kívül helyezéssel érintett cselemekénye miatt a büntetőeljárást megszünteti.”

Indokolásában kitért arra, hogy a SZIT mind az alapügyben, mind a perújítás megengedhetősége tárgyában eltért a Kúriai gyakorlattól, a BJE-től és a 31. BK véleményben, a folytatólagos bűncselemekény elévüléséről rögzített rendelkezésektől is.

¹⁰⁴ Abtv. 30. § (1), (2) bekezdése szerint az alkotmányjogi panasz benyújtására nyitva álló határidő a sérelmezett döntés kézbesítésétől számított, míg a döntés közlésének elmaradása esetén a tudomásszerzéstől, vagy az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől számított hatvan nap.

¹⁰⁵ 1993. évi XXXI. tv. 35. cikk 1. szerint, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítették, a végleges határozat meghozatalát követő hat hónapon belül.

¹⁰⁶ Bpkf.III.169/2016/7.

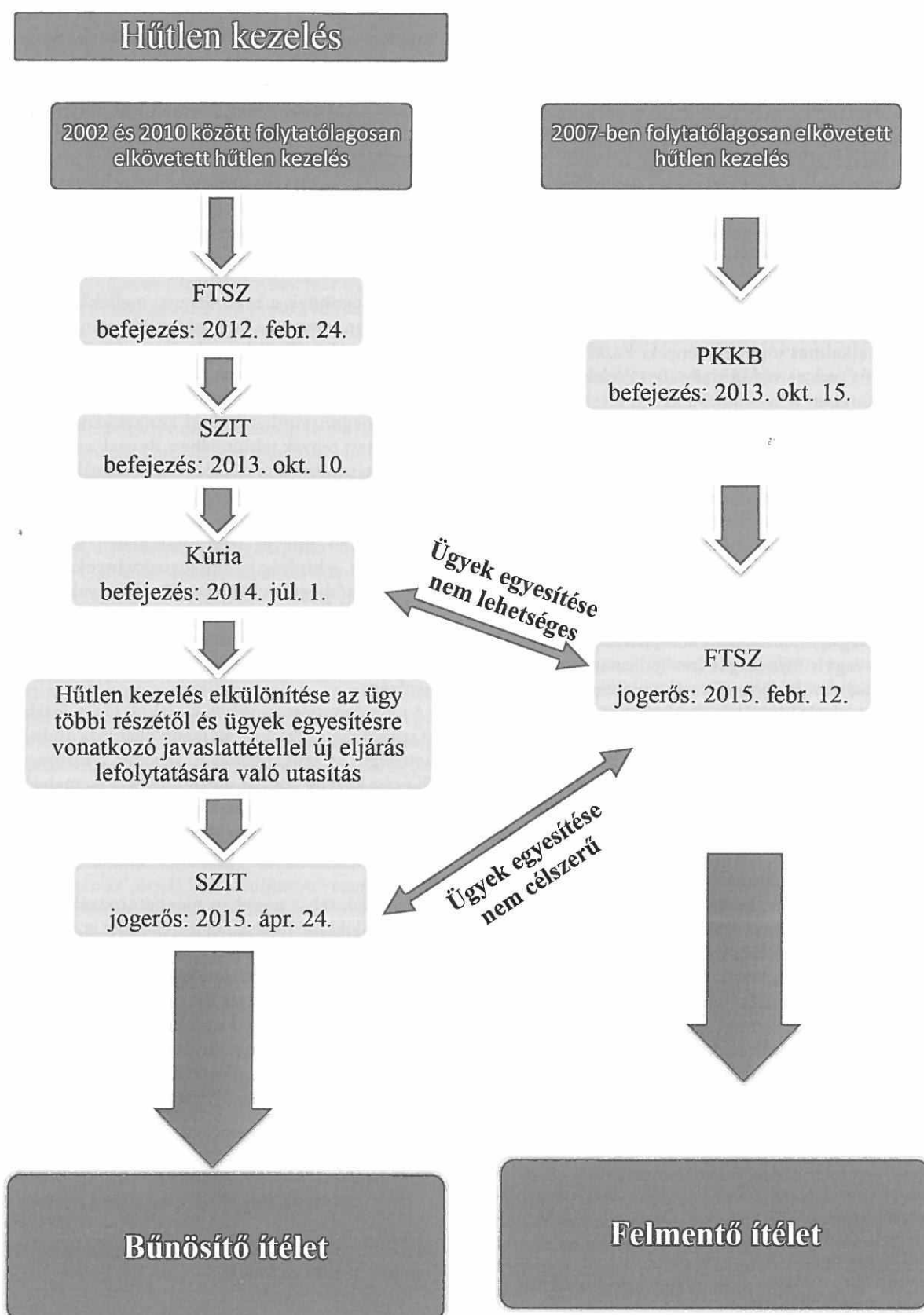
⁹⁹ 119.B.180/2013/31.

¹⁰⁰ 28.Bf.6684/2014/35.

¹⁰¹ Bhar. III. 47/2014/23.

¹⁰² EBH. 2015.B.17.

¹⁰³ Bf. III. 666/2014/11.

6. A TILALOM ÁTTÖRÉSE

Mint az a korábbiakból is kitűnik, a jogerős határozat bizonyos helyzetekben szembekerülhet az igazságosság követelményével. A jogtalan elítélés vagy épp felmentés, nem kellően enyhe, vagy nem kellően súlyos szankciót eredményező jogerős befejezés megkérdőjelezheti a büntető igazságszolgáltatási rendszer legitimitását. Ezekre a helyzetekre azonban a jog biztosítja a jogerő feltörését és az eljárás lefolytatását a megváltozott körülmények alapján.¹⁰⁷ Így tehát az ún. „leminősítés” és „felminősítés”, a büntetési tételkeretre is kiható téves minősítés, valamint a ténybeli novumok esetében az igazságszolgáltatás rendelkezésére állnak a törvényben meghatározott rendkívüli perorvoslatok, mint a kétszeres eljárás tilalmának áttörésére alkalmas jogintézmények. Ezzel szemben az „átminősítés”, azaz a vád tárgyává tett cselekmények, tények esetkörében felmerülő büntetési tételkeretet nem érintő téves minősítés nem indokolja a rendkívüli jogorvoslati eljárások igénybevételét.¹⁰⁸

A ne bis in idem elv és a jogerő kapcsolata közötti összefüggések kapcsán az általános álláspontok csakis a teljesség igénye nélkül említhetőek, ugyanis a szakirodalom rendkívül megosztott az anyagi és alaki jogerővel szembeni joghatások és jellemzők kapcsán.¹⁰⁹ Egyesek szerint az anyagi jogerő a megváltoztathatatlanságban, míg az alaki jogerő a megtámadhatatlanságban áll.¹¹⁰ Az anyagi jogerő az ügy tárgyának végleges, minősített kötőerővel történő lezárását jelenti, vagyis ítélt dolgot (res iudicatam) eredményez (lezáró hatás). Az alaki jogerő ezzel szemben egyszerű kötőerőt jelent, amely kizárólag a határozat rendes jogorvoslattal történő megtámadhatóságát (ne bis in idem) zárja ki (kizáró hatás).¹¹¹ A jogerő kizáró hatása megakadályozza annak lehetőségét, hogy meghatározott személlyel szemben (eadem persona) ugyanazon cselekménye miatt (eadem res) újabb eljárás lefolytatására kerüljön sor. Ebben a tekintetben a jogerő negatív oldalának terjedelmi korlátait a tettazonosság tana adja, ugyanis behatárolja azt az ítélettörténeti tényállásban meghatározottak alapján. A jogerős ügydöntő határozat tárgyává tett cselekményekkel szemben tehát új eljárásnak nincs helye, mert az *extenzív* tettazonosság terjedelme behatárolja azt.

A Be. 6. § (3) bekezdés d) pontja alá a rendkívüli jogorvoslati eljárások és az egyes különleges eljárások tartoznak. Utóbbi a jogerőt csak részlegesen oldja fel, míg a tett azonosságát érintő ténybeli és jogi hibákat kiküszöbölő Negyedik részben meghatározott rendkívüli perorvoslati eljárások teljesen feltörik a jogerőt.

IV. Értékelés

A hipotézis alapján a jelenlegi bírói gyakorlat tendenciájának vizsgálatát követően annak megállapítása válik szükségessé, hogy a tettazonosság tanának szűk vagy tág értelmezése valósul-e meg. Elemzéséből világosan tűnik ki, hogy a magyar bíróságok vádhoz kötöttsége a tágan értelmezett tettazonossághoz tendál. Ami álláspontom szerint – a törvényi keretek közt – helyes is, hiszen a szűk értelmezés sem perökonómiai, sem pedig jogbiztonsági okokkal nem magyarázható gyarapodás áteredményezné az újabb eljárások megindításának. Mik is ezek a határok?

A bíróságoknak a másodlagos, mellékkörülmények tekintetében ténymegállapítási jogköre van, így ebben a körben szabadon állapíthatnak meg a vádtól eltérő tényeket, körülményeket, melyek a bizonyítás alkalmával derültek ki. A bíróság a jogi minősítés kötetlenségéből eredően szabadon vonhat le jogi konzekvenciákat a vád tárgyává tett tények tekintetében, de csak addig, amíg ez nem jár a tényállásban szereplő tettek megváltoztatásával, az ítéleti és a vádirati tényállásba foglalt tettek azonosságának megsértésével.

Az ítélező funkció határainak kijelölése tehát elengedhetetlen, a bíróság vádlói jogosítványokat nem gyakorolhat, elsődleges és lényeges körülményeket, tényeket a vádtól eltérően nem állapíthat meg, ebben az esetben ugyanis Damoklész kardjaként lóg a feje felett a vádelven való túlterjeszkedés és a tettazonosság megsértésének lehetősége.

A jogerőtisztelet jegyében kialakult tágan értelmezett tettazonosság csökkenti az újabb eljárások indításának lehetőségét és szükségességét, ugyanis a bíróság ekkor ítélezési körébe vonhat olyan tényeket is, melyek adott esetben elírás, pontatlanság vagy éppen a bizonyítás során felmerülő újdonság jellegük miatt a vád tényállásában nem kerültek vagy nem pontosan kerültek meghatározásra.

A fentiek tehát nagyban meghatározzák a ne bis in idem elv blokkoló hatásának terjedelmét is, álláspontom szerint tágitják azt. Ezen hatás megfelelő érvényesülésére pedig a szakjogi rendelkezések, úgymint a Be. szabályai és a hivatkozott BJE adnak adekvát választ a bíróságok számára annak érdekében, hogy a helyes ítélezési gyakorlatnak megfelelően járjanak el a ne bis in idem elv, mint alapjog alkalmazása során, mely – mint az bemutatásra került – közel sem egyszerű jogalkalmazói feladat.

¹⁰⁷ Kondorosi–Ligeti (2008): i. m. 66. o.

¹⁰⁸ Tremmel (2003): i. m. 270. o.

¹⁰⁹ Lásd bővebben: Elek (2012): i. m. 72–97. o.

¹¹⁰ Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001. 454. o.

¹¹¹ Claus Roxin – Bernd Schünemann: *Strafverfahrensrecht*, Verlag C.H. Beck, München, 2012. 436–438. o. Ezt tükrözik a 2/2015. számú BJE határozat megállapításai is.